

اشتغال زنان در دیدگاه آیت الله خامنه ای مبتنی بر الگوی اسلامی - ایرانی

بهیه جنامی^۱

چکیده

مشارکت زنان در فعالیت های اقتصادی یکی از ارکان اساسی توسعه پایدار است. طی چهار دهه گذشته از انقلاب اسلامی ایران، اشتغال زنان به عنوان یکی موضوعات مهم در برنامه ریزی ها و سیاستگذاری های اقتصادی مورد توجه بوده است؛ اما با وجود اهمیت این موضوع، هنوز در کشور ایران، اشتغال زنان با افراط و تفریط های دو گفتمان سنتی و غربی مواجه است. گفتمان سنتی به تفکیک جنسیتی در اشتغال باور دارد و فعالیت زن را تنها در محیط خانه تعریف میکند. گفتمان غربی (مدرن) به تحقیر نقش خانوادگی زن میپردازد و فعالیت اقتصادی زن را بدون لحاظ کردن تفاوت جنسیتی مجاز می شمارد و خواهان حضور حداکثری زن در عرصه اشتغال به صورت برابر با مرد می باشد. براین اساس به دلیل وجود افراط و تفریط-های دو گفتمان مذکور، صاحب نظران گفتمان انقلاب اسلامی نظیر آیت الله خامنه ای، نسبتی متعادل بین این دو گفتمان ایجاد کردند تا از یک سو زمینه لازم را برای سیاست گذاری های اقتصادی فراهم کند و از سوی دیگر چراغ راهنمای فعالیت اقتصادی جامعه زنانه ایران گردد.

واژگان اصلی: آیت الله خامنه ای، اشتغال زنان ، الگوی اسلامی - ایرانی.

^۱ - طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه ریحانه النبی (صلی الله علیه وآله وسلم) شادگان، bahar09388019817@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله

اشتغال زنان یکی از ارکان اساسی توسعه پایدار است و از جمله موضوعات مهمی است که در برنامه ریزی ها و سیاستگذاری های اقتصادی اکثر کشورها مورد توجه قرار گرفته است. کشور ایران نیز از این موضوع مستثنی نیست و معتقد به حق مشارکت اقتصادی (اشتغال) زنان است و در این خصوص سیاست گذاری های متفاوتی را اتخاذ کرده است؛ اما در کشور ایران بنا وجود این اقدامات و سیاست گذاری های مؤثر، هنوز یک گفتمان یک دست، منسجم و کارآمد در خصوص اشتغال زنان ایجاد نشده است و آن چیزی که در مورد اشتغال زنان قابل مشاهده است، این است که مسئله اشتغال زنان، زوایا و ابعاد مختلفی داشته که در بطن تاریخ تحولات ایران، میتوان در خصوص این موضوع نظریات متفاوتی را مشاهده کرد که هر کدام براساس هستی شناسی خود، قرائتی متفاوت از مسئله اشتغال زنان ارائه کرده اید؛ اما آن چیزی که در تحلیلی کلان مشهود است، وجود افراط و تفریطهای دو گفتمان غالب است که اشتغال زنان را ترسیم کرده اند.

گفتمان اول، بندهای ۸، ۹ و ۱۲ اصل سوم قانون اساسی کشور ایران، به مسئله مشارکتهای مردم در تعیین سرنوشت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خویش و فراهم کردن امکانات عادلانه در تمام زمینه های مادی و معنوی برای همه مردم و رفع هر نوع محرومیت پرداخته است (

در بند ۶ اصل ۳۵ قانون اساسی کشور ایران ذکر شده است که شرایط و امکانات کار برای همه، به منظور رسیدن به اشتغال کامل و فراهم کردن ابزار کار در اختیار همه کسانی که قادر به انجام کار هستند، ولی وسایل کار را در اختیار ندارند، به وسیله وام بدون بهره و یا از هر راه مشروع دیگر تأمین گردد)^۱. در اصل ۶ قانون کار نظام جمهوری اسلامی بیان شده است که زنان در انتخاب شغل به شرط اینکه شئونات خانوادگی آنان رعایت گردد، آزاد می باشند^۲.

بر این اساس، مشارکت اقتصادی زنان را بدون لحاظ کردن تفاوت جنسیتی مجاز می شمارند و خواهان حضور حداکثری زنان در عرصه اشتغال به صورت برابر با مردان هستند.

بر این اساس به دلیل وجود افراط و تفریطهای تفریطهای مطرح شده در دو گفتمان مذکور در خصوص اشتغال زنان، صاحب نظران گفتمان انقلاب اسلامی از جمله امام خمینی (ره) و آیت الله خامنه ای، تلاش کردند،

^۱ - منصور، ۱۳۹۱: ۲۱.

^۲ - قانون کار جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۹.

نسبتی متعادل بین این دو گفتمان براساس ویژگیها و مختصات زیستی، اجتماعی و فرهنگی زن مسلمان ایرانی ایجاد کنند و درک و فهمی نوین از فعالیت اقتصادی زنان ترسیم نمایند. در این بین آیت الله خامنه ای در طی این ۳۳ سال فعالیت نظام جمهوری اسلامی به منظور پیشرفت ایران، دیدگاه کارآمد و منسجمی از فعالیت اقتصادی زنان را تعریف کرده‌اند. ایستان با توجه به تغییرات اساسی در ساختار اجتماعی و اقتصادی کشور و از سوی دیگر با توجه به فرهنگ غنی اسلام و اهمیت جایگاه خانودگی زن، الگو اسلامی- ایرانی اشتغال زن ایرانی مسلمان را ترسیم کرده اند که تدوین این الگو یکی از مسائل زیربنایی و مهم کشور است؛ زیرا اشتغال زنان از یک سو به عنوان یکی از شاخصهای مهم پیشرفت و موفقیت زنان و از سوی دیگر یکی از شاخصهای توسعه یافتگی جامعه است که اگر زنان، اشتغال خویش را براساس این الگو مدیریت و تنظیم کنند، میتوانند پیشرفت خویش، پایداری و استمرار نهاد خانواده و در نهایت پیشرفت جامعه را رغم بزنند. بنابراین دستیابی و عمل کردن به این الگو، دارای اهمیت والائی است، زیرا از یک سو مانع گسترش افراط و تفریط های دو گفتمان مذکور (سنتی - متدرن) در خصوص فعالیت اقتصادی زنان می شود و از سوی دیگر بستر لازم را برای حضور عالمانه تر و مؤثرتر زنان در فعالیتهای اقتصادی را فراهم می آورد.

۱- اهداف و سوالات پژوهش

هدف این پژوهش دستیابی به الگوی اسلامی- ایرانی در زمینه اشتغال زنان براساس بیانات آیت الله خامنه ای به عنوان یکی از مهمترین و تأثیرگذارترین صاحب نظران مسلمان شیعه است؛ زیرا از یک سو اندیشه ایشان میتواند راهنمای عمل جامعه زنان ایران باشد و از سوی دیگر شناخت اندیشه ایشان در خصوص اشتغال زنان می تواند پژوهشگران و تصمیم دیگران را در فرآیند برنامه-ریزی کوتاه و بلندمدت در فضای هجده بیگانگان ترغیب و یاری نماید تا با توجه به مؤلفه های معرفی شده متناسب با گفتمان اسلام در کشورمان، اولویتهای را انتخاب و اجرای آنها را پیگیری نماید. بنابراین اگر موضوع اشتغال زنان به صورت روشن و دقیق تعریف و تبیین نگردد و نتواند به سوالات جدید در این خصوص پاسخ دهد، آثار و تبعات منفی داشته و می تواند ماهیت مقدس نظام جمهوری اسلامی را هدف قرار دهد.

این پژوهش بدنبال پاسخ به این پرسش اصلی است که اشتغال زنان و حدود آن در دیدگاه آیت الله خامنه ای چگونه ترسیم شده است؟ در همین راستا سوال فرعی پژوهش به این نکته توجه دارد که در دیدگاه آیت الله خامنه ای، الگوی- اسلامی ایرانی اشتغال زنان چگونه ترسیم شده است؟

۲- پیشینه پژوهش

در خصوص موضوع پژوهش حاضر، به صورت مستقیم پژوهشی به موضوع مذکور نپرداخته است؛ اما با ۵ کیلد واژه زن، اشتغال و اسلام می توان به سرفصلهای زیر اشاره کرد:

پور رضانی و دیگران ۱۳۲۱، در مقاله «اشتغال زنان و الزامات آن از منظر قرآن و روایات» معتقد است، قرآن و روایات، فعالیت اقتصادی زنان را رعایت شروطی نظیر حفظ حجاب و عفاف، عدم آسیب به نقش خانوادگی زنان و... پذیرفته اند. عابدینی و اخوان روشن دل ۱۵۹۹ در مقاله «بررسی فقهی- تربیتی اشتغال زنان» بیان کرده است که اگر اشتغال زن اثر سوئی در تربیت و رشد و تعالی زن کودکان به ویژه در سنین پایین داشته باشد، می توان به کراهت و در برخی موارد به حرمت آن حکم داد.

همچنین محمد علی ابراهیم و امام ۱۳۲۱ در مقاله «اشتغال زن در اقتصاد خانواده از نگاه فقه و حقوق موضوعه» معتقدند که اشتغال و کسب درآمد برای زنان ممنوع نیست و در اغلب موارد نقش مؤثری در کمک به اقتصاد خانواده دارد، اما تابع شرایطی نظیر حفظ کیان خانواده، عدم اختلاط زن و مرد و... می باشد.^۱ در مقاله «بررسی اشتغال زنان از منظر قرآن و حدیث» معتقد است که نقش اصلی زن، مادری و همسری است و اگر شغل زنان، آسیبی به نقش اصلی آنان وارد نکند، می توانند در عرصه عمومی نیز به فعالیت اقتصادی بپردازند.

گل صنملو (۱۵۹۱) در کتاب «اشتغال زنان از منظر قرآن و حدیث» معتقد است که اشتغال زنان با رعایت شروطی نظیر حفظ حجاب و عفاف، عدم آسیب به نقش خانوادگی زنان و... بدون اشکال است. همچنین محمدزاده (۱۵۹۶) در کتاب «اشتغال زنان و تاثیر آن در سبک زندگی اسلامی- ایرانی» بیان کرده است که اگر اولویت زنان، نقش خانوادگی شان باشد و حضورشان در اجتماع همراه با رعایت حجاب و عفاف، رعایت روابط محرم و نامحرم، عدم اختلاط زن و مرد و .. باشد می تواند در شکل گیری سبک زندگی اسلامی- ایرانی مؤثر باشد

متین و وجدانی (۱۵۹۸)، در مقاله «اشتغال و فرزندپروری براساس دیدگاه مقام معظم رهبری» معتقد است که آیت الله خامنه ای شرایط و حدود اشتغال مناسب برای مادران را تعیین کرده که از جمله تأکیدات ایشان، احترام به تفاوت های زن و مرد، پرهیز از اجبار زنان به اشتغال و حمایت قانونی از مادران شاغل میباشد. آذربایجانی (۱۵۸۸) در مقاله «عدالت جنسیتی و اشتغال زنان» به نقد نظریه های فمینیستی پرداخته و اشتغال زنان را از نگاه اسلام مورد بررسی قرار داده که اسلام اشتغال زنان را حقی میداند که به رعایت شرایطی نظیر حفظ حجاب و عفاف، عصمت با شغل زن با حقوق شوهر مشروط است. همچنین عبدالوهابی و علی احمدی (۱۵۹۸) در مقاله «بررسی چالش اشتغال زنان براساس دیدگاه اسلام و لیبرالیسم» ذکر کرده اند که

لیبرالیسم به صورت مطلق به اشتغال زنان معتقد است اما دیدگاه اسلام مشروط به حفظ کیان خانواده و اصل عفاف و حجاب از اشتغال زنان حمایت می کند. عبدالخانی (۱۵۹۳) در مقاله «جایگاه اشتغال زنان در اسلام» معتقد است که برای خلق سبک زندگی مهدوی، اشتغال زنان با رعایت اصول مورد نظر اسلام یعنی کاهش اختلاط جنسی و اولویت نقش مادری و همسری و عدم تعارض آن با وظایف خانوادگی زن جایز است و با رعایت این موارد منعی برای اشتغال زنان وجود ندارد. همچنین عاطفی (۱۵۸۶) در مقاله «بررسی اشتغال زنان از دیدگاه اسلام و غرب» معتقد است که کشورهای غربی، زن و مرد را در عرصه اشتغال برابر میدانند و به تفاوت‌های طبیعی زن و مرد باور ندارد، ولی در نگاه اسلام، اشتغال هدف نیست؛ بلکه اشتغال زنان برای خدمت به خانواده و افزایش رفاه پذیرفت شده است. کلیوندسیفاله‌هی (۱۵۹۸) در پایانامه «بررسی انتقادی مبانی معرفت‌شناختی و انسان‌شناختی اشتغال زنان در غرب با تأکید بر دیدگاه رهبری» معتقد است که مکاتب غربی با تأکید بر ضرورت تأمین حقوق زنان و حق اشتغال، ابعاد مهم‌تر دیگر وجودی زن مانند مادری و تربیت فرزند و... را نادیده گرفته‌اند؛ در صورتی که در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای، فعالیت اقتصادی و اجتماعی در کنار فعالیت زنان در خانه معنا پیدا میکند. منابع مورد اشاره به رغم دستاوردهای مهمی که داشته‌اند، غالباً با هدف گردآوری و دسته‌بندی مفاهیم بوده و الگویی مطلوب و متقنی از اشتغال زنان را به مخاطب ارائه نکرده‌اند. همچنین هیچکدام از این پژوهش‌ها، موضوع اشتغال زنان را در بیانات آیت الله خامنه‌ای در کلیت خود در طی سالهای ۱۳۶۱-۱۳۲۱ با روش تحلیل محتوای کیفی بررسی نکرده‌اند، در صورتی که بررسی بیانات آیت الله خامنه‌ای در خصوص اشتغال زنان با روش تحلیل محتوای کیفی میتواند الگوی اسلامی-ایرانی را در خصوص اشتغال زنان به عنوان راهنمای فعالیت زنان در کشور ایران ترسیم نماید و منجر به پیشرفت زنان گردد.

۱- تعریف مفاهیم

الف) اشتغال: در معنای لغوی، اشتغال، به کاری پرداختن، مشغول شدن به کاری تعریف شده است^۱ همچنین به معنای سرگرم شدن، سرگرمی و گرفتاری است^۲ در معنای اصطلاحی، اشتغال به عنوان کار و انجام وظایف تعریف شده کته شامل کوشش‌های فکری و جسمی بوده و هدفش تولید کالا و خدماتی است که نیازهای انسان را تأمین سازد. به تعبیر دیگر اشتغال شامل تمام فعالیت‌های اقتصادی اعم از فکری، تخصصی و غیر تخصصی است که در برابر آن عمل، حقوق منظم و حق الزحمه پرداخت می‌شود^۳ به تعبیر دیگر اشتغال دارای سه ویژگی مهم است. اول، فعالیت در ساعت مشخص و منظم انجام گیرد. دوم، در قبال انجام کار، مزدی پرداخت

۱- دهخدا، ۱۵۱۵: ۲۲۲۶.

۲- معین، ۱۵۱۱: ۲۸۲.

۳- مریدی، نوروزی، ۱۵۱۵: ۳۱۳.

نتیجه ای که از این یافته ها بدست آمده این است که فعالیت اقتصادی زنان یکی از حقوق آنان است، اما از منظر ایشان، زمانی این فعالیت با اهمیت است که این فعالیت از هرگونه افراط و تفریط به دور باشد؛ زیرا برخی از دیدگاههای سنتی نقش زن را تنها در محیط خانواده تعریف می کنند و بالعکس دیدگاههای مدرن و غربی به ویژه نظریه های فمینیستی، نقش زن را با حضور صرف در اجتماع و فعالیت اقتصادی تعریف می کنند و هرگونه شغلی که درآمدزا باشد را برای زن، لازم و ضروری می داند؛ در صورتی که ایشان مسئولیت و اولویت اصلی زنان را فعالیت در محیط خانه می دانند؛ اما علاوه بر مسئولیت خانوادگی، مسئولیت در اجتماع را برای زنان مدنظر قرار داده اند. از منظر ایشان فعالیت در عرصه اقتصاد برای زنان منعی ندارد؛ اما شغلی را مطلوب میداند که به نقش خانوادگی زن (همسری، مادری، خانه داری) آسیبی وارد نکند و با طبیعت و خصوصیات زنانه سازگار و هماهنگ باشد و همراه با حفظ حجاب و عفاف و رعایت مسئله محرم و نامحرم باشد. در نهایت راهکار آیت الله خامنه ای برای تسریع شکل گیری الگوی اسلامی -ایرانی اشتغال زنان، پیروی از زنان ملکوتی نظیر حضرت زهرا(سلام الله علیها) است.

منابع و مآخذ

- ۱- ابوت، پاملا، والاس، درآمدی بر جامعه شناسی نگرشهای فمینیستی، مترجم مریم خراسانی، تهران: دنیای مادر، ۱۵۱۶.
- ۲- اعزازی، شهلا، جامعه شناسی خانواده، تهران: روشنگران، ۱۵۸۲.
- ۳- آذربایجانی، مسعود، عدالت جنسیتی و اشتغال زنان، مطالعات راهبردی، زنان.
- ۴- باقری، شهلا، اشتغال زنان در ایران، تهران: شورای فرهنگی-اجتماعی زنان، ۱۵۸۲.
- ۵- پور رضانی، نواب، ابویی، محمدرضا؛ اعتمادی فرد، اعظم، اشتغال زنان و الزامات آن از منظر قرآن و روایات، جامعه شناسی سیاسی ایران، ۱۳۲۱.
- ۶- تاجیک، بنت الهدی، اشتغال زن در دیدگاه اسلام، زمانه، ۱۵۹۱.
- ۷- حسینی مجرد، اکرم، جایگاه، حقوق و مسئولیت زنان از دیدگاه رهبران جمهوری اسلامی ایران، تهران: شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۱۵۹۱.
- ۸- خادم، عاطفه، مدل مفهومی موضوع زن در گفتمان انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: منظومه فکری آیت الله خامنه ای)، زن در توسعه سیاست، ۱۵۹۸.
- ۹- خداحیمي، سیامک؛ دیگران، روانشناسی زنان، مشهد: خاتم، ۱۵۱۸.
- ۱۰- خمینی، روح الله، صحیفه امام، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۵۸۶.
- ۱۱- خیری، یوسف، اشتغال زنان و پیامدهای آن، بانوان شیعه، ۱۵۸۳.
- ۱۲- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران، ج ۲، ۱۵۱۵.

۱۳- سنچولی، زینب، تبیین ماهیت الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، ۱۵۹۲.

۱۴- شایگان، فریبا، «نقش بانوان در استحکام درونی نظام از منظر مقام رهبری»، فقه، حقوق، ۱۵۹۱.

۱۵- طاعتی، آرام، بررسی راهکارهای مشارکت مؤثر زنان در سطوح مدیریت، مجموعه مقالات همایش نظام اداری و توسعه، تهران، ۱۵۱۸.

۱۶- عابدیان، سیدحسن و اخوان روشندل، صادق، بررسی فقهی- تربیتی اشتغال زنان، مطالعات فقه تربیتی.

۱۷- عاطفی، قربانعلی، بررسی اشتغال زنان از دیدگاه اسلام و غرب، مجموعه مقالات همایش منطقه ای زن در نظام حقوقی اسلام در دانشگاه آزاد واحد آستارا، ۱۵۸۶.

۱۸- عبدالخانی، ساجده، جایگاه اشتغال زنان در اسلام، پژوهشنامه اسلامی زن و خانواده، ۱۵۹۳.

۱۹- عبدالوهابی، معصومه؛ روشنایی، علی؛ و علی احمدی، امید و جمالی آشتیانی، حسین، بررسی چالش اشتغال زنان براساس دیدگاه اسلام و لیبرالیسم، مطالعات سیاسی.

۲۰- elasوند، فریبا، زنان و حقوق برابر: نقد و بررسی کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان و سند پکن.

تهران: شورای عالی فرهنگی اجتماعی زنان، ۱۵۸۲.

۲۱- قدیر، محسن، اشتغال زنان از منظر اسلام و غرب، مجموعه مقالات هم اندیشی بررسی مسائل و مشکلات اشتغال زنان، قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، ۱۵۸۳.

۲۲- قیطانچی، الهام، موجهای فمینیسم، تهران: توسعه، ۱۵۸۱.

- ۲۳- کلیوند سیف الهی، معصومه، بررسی انتقادی مبانی معرفت شناختی و انسان شناختی اشتغال زنان در غرب با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری، کارشناسی ارشد، دانشگاه معارف اسلامی قم، استاد راهنما حسن پناهی آزاد، ۱۵۹۸.
- ۲۴- گاتیون، آرتیور، فیزیولوژی پزشکی، مترجم محمد حسن عامری و فرشید علیاری، تهران: اشارت، ۱۵۱۲.
- ۲۵- گرینت، کیت، زمینه جامعه شناسی کار، مترجم پرویز صالحی، تهران: مازیار، ۱۵۸۲.
- ۲۶- گل صنملو، رقیه، اشتغال زنان از منظر قرآن و حدیث، تهران: آئین شریعت، ۱۵۹۱.
- ۲۷- لولآور، منصوره؛ شاهمرادی زواره، راضیه، واکاوی نقش زن از منظر آیت الله خامنه ای، نظریه های اجتماعی متفکران، مسلمان، ۱۵۹۵.
- ۲۸- متین، زهره؛ وجدانی، فاطمه، اشتغال و فرزندپروری براساس دیدگاه مقام معظم رهبری، علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۱۵۹۸.
- ۲۹- مجلسی، علامه محمد باقر، بحارالانوار، بیروت: موسسه الوفا، ۱۳۲۳.
- ۳۰- محمد علی ابراهیم، نیره، و امام، محمدرضا، اشتغال زن در اقتصاد خانواده از نگاه فقه و حقوق موضوعه، مطالعات فقه اقتصادی، ۱۳۲۱.
- ۳۱- محمدپور، احمد، روش تحقیق کیفی (ضد روش)، تهران: جامعه‌شناسان، ۱۵۹۲.
- ۳۲- محمدزاده، مریم، اشتغال زنان و تاثیر آن بر سبک زندگی اسلامی، تهران: آینور، ۱۵۹۶.
- ۳۳- مریدی، سیاوش؛ نوروزی، علیرضا، فرهنگ اقتصادی، تهران: نگاه، ۱۵۱۵.
- ۳۴- مصباح، علی؛ دیگران، روانشناسی رشد با نگرش به منابع اسلامی، تهران: سمت، ۱۵۱۳.
- ۳۵- مطهری، مرتضی، مسئله حجاب و نظام حقوق زن در اسلام، تهران: صدرا، ۱۵۹۶.

- ۳۶- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران: امیر کبیر، ۱۵۱۱.
- ۳۷- منصور، جهانگیر، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: کمالان، ۱۵۳۱.
- ۳۸- میشل، آندره، جامعه شناسی خانواده و ازدواج، تهران: دانشگاه تهران، ۱۵۳۳.
- ۳۹- نوشادی، محمودرضا؛ ایمان، محمد تقی، تحلیل محتوای کیفی، عیار پژوهش در علوم انسانی، ۱۵۹۲.
- ۴۰- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، قانون کار جمهوری اسلامی ایران، rkj.mcls.gov.ir هدایت، کنکاشی حول مسئله اشتغال زنان، هدایت، ۱۵۶۹.